

Prologus auctoris

Reuerendissimi in christo patris et domini domini Hugonis de sancto Charo: sacrosancte ecclesie Romane Tituli sancte Sabine Cardinalis primi de ordine sancti Domini in Hostilla super Esaiam prophetam: Prologus.

Habemus firmiter sermonem prophetarum cuius beneficiis attendentes quasi lucernam lucet in caliginoso loco donec illucescat dies: et lucifer oriat in cordibus vestris. Pet. i. d. In his scribitur nos reddat apertus circa lectionem prophetarum dociles: beniuolos et attentos: per tria que ibi de prophetis signanter exprimitur. scilicet firmitas in mobilis veritatis: obscuritas profundae difficultatis: suauitas multiplicis utilitatis. Primum innuit hic: Habemus firmiter sermonem prophetarum: id est omnino firmum: quia sicut est prophetatum quilibet necesse est euenire. Unde prophetia describitur diuina reuelatio vel inspiratio: euentus rerum immobilis veritate denotans. Secundum exprimitur: Cuius beneficiis attendentes quasi lucernam lucet in caliginoso loco: id est in hoc seculo nequa pleno caligine peccatorum. Et congruentissime comparat lucernam sermo prophetarum: Lucerna enim est lux in tenebris: et sermo prophetarum lucem veram que illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. scilicet christum: clausam tenet sub testa litterarum figurarum. Tunc de illo propheta et plus quam propheta iohanne baptista dicitur Job. v. f. Ille erat lucerna ardens et lucens. Ardens interiori igne charitatis et celi: lucens exteriori luce doctrine et exempli. Tertium notat: Donec illucescat dies. Dies dico gratie: et lucifer. scilicet christus oriat in cordibus vestris per fidem. Nam fides in corde: christus est in corde: dicit Augustinus. Ad hoc et de hoc omnes prophetarum prophetauerunt: inter quos Esaias quem per manus habemus aptius et distinctius de christi humanitate prophetauit: Et ideo per faciem hominis designat: tam in uisione Ezechielis quam in reuelatione Jobis. Tunc et eius prophetia per totum aduentum legis. Mente reme non facies uultu assignat: quia de christi passione prophetauit: Tunc et liber eius legitur tempore passionis. Facies leonis attribuit Danieli: quia per ceteris agit de resurrectione christi: in qua christus se uerum regem esse monstrauit: et leo regiam significat potestatem. Unde et de christo resurgente dicitur Apoc. v. b. Ecce uicit leo de tribu iuda. Facies aquile attribuit Ezechiel: qui per ceteris alius de ueritate christi prophetauit. Tunc dixit Ezech. ii. a. Hec uisio similitudinis glorie dicitur: et uidi et cecidi in facie mea etc. Precellit autem Esaias alios prophetas in quibus tempore dignitate: sermone ueritate: sententiarum profunditate: uerborum aptone. Tempore: quia fere centum quadraginta annis prophetauit ante hieremiam in iudaea: nondum decem tribubus captiuatis. Hieremias autem postea prophetauit: imminente captiuitate duarum tribuum: iam decem alijs captiuatis. Ezechiel autem fere eodem tempore prophetauit in transmigratione babilonis: ubi cum rege ioachim et alijs nobilibus a nabuchodonosor abductus fuit. Daniel quoque longe postea prophetauit. Dignitate precellit Esaias alios prophetas: quia nobilis genere fuit: Tunc neptem uel filiam regis iuda in uxorem habuit. Sermonis ueritate precellit: quia uerbanus uerbane locutus est: non simpliciter uel pastoralis eloquio ut sicut alij. Mysteriorum profunditate precellit. Uniuersa enim christi et ecclesie sacramenta profundissime persecutus est. Item uerborum aptone profuit: quia apte de christo locutus est: ut non de futuris prophetia sed potius de preteritis historia texere uideat. Tunc etiam in prologo dicit Hieronymus: quod non tam propheta dicendus est quam euangelista: uel apostolus. Et euangelista se innuit esse ubi dicit: Quasi apertus in se ostendit ubi dixit: Ecce ego mitte me etc. i. vi. c. Dicit autem Hieronymus: quod multi grecorum in huius prophetie expositione sudauerunt: sed nemo summum. Multi manu prima apposerunt: sed nullus extremam. Iste enim propheta sicut et alij scripti est in et foris. In quantum ad spirituale intelligentiam: foris contra ad historia quam narrat. Tunc patet quod in hoc libro duplex est materia: extrinseca. scilicet et intrinseca. Extrinseca materia sunt duae tribus principales: et decem secundario. Intrinseca materia sunt christi et

Prologus sancti hieronymi

ecclesie sacramenta: siue catholici et heretici. Catholici quidem per duas tribus: heretici per decem tribus designantur. Interio autem ceteris sicut duplex est: litteralis et spiritualis. Litteralis intentio est iudicium ab idolatria et alijs uitijs reuocare. Spiritualis intentio est omnes malos a uitijs deterrere: et ad desiderium eternorum prouocare. Attendant autem quatuor circa intentionem. scilicet beneficiorum dei commemoratio: delictorum exprobratio: suppliciorum comminatio: promissio. Hodie agendi parebit ex serie libri: Non enim ordinate uel serio norat historia: sed saltim per spiritus reuelationem sic dicit Cant. ii. b. Ecce iste uenit saltim in montibus: transiens colles.

Explicit prologus auctoris.

Eiusdem reuerendissimi patris domini Hugonis Cardinalis: Prologi sancti Hieronymi in Esaiam prophetam: Expositio.

Quemo cum prophetas uiderit uersibus esse descriptos: metro eodem estimet apud hebreos ligari: et aliquid sibi habere de psalms: uel opibus salomonis. Sed quod in demosthene et tullio solet fieri: ut per cola scribantur et commata: qui uersibus psalms et non uersibus scripserunt.

Quemo cum prophetas uiderit uersibus esse descriptos: metro eodem estimet apud hebreos ligari: et aliquid sibi habere de psalms: uel opibus salomonis. Sed quod in demosthene et tullio solet fieri: ut per cola scribantur et commata: qui uersibus psalms et non uersibus scripserunt.

Quemo cum prophetas uiderit uersibus esse descriptos: metro eodem estimet apud hebreos ligari: et aliquid sibi habere de psalms: uel opibus salomonis. Sed quod in demosthene et tullio solet fieri: ut per cola scribantur et commata: qui uersibus psalms et non uersibus scripserunt. Et nota quod cola et comma aliter et aliter appellantur apud poetas: et apud psalms scribentes. Dicit enim Hieronymus: quod apud poetas in commate una syllaba post duos pedes remanet: ut legerat huius amor. Cola autem uel colon est: quoniam post duos pedes nihil remanet: ut si diceres: longum tectum. In psalms quoque de comma sunt quosdam incisionem imperfecte orationis: sine coniunctionis interpositione: quam proprie sub distinctione appellat: ut. j. i. a. Te genti peccatrici: pro grauitate: semini nequa: filijs sceleratis. Colon autem siue cola est incisionem siue pauisatio perfectae orationis: que proprie dicitur distinctio: ut ibi: Beatus uir qui non abiit in consilio impiorum: et in uia peccatorum non stetit etc. Sed non est hoc exemplum conueniens: quia ibi interposita est coniunctio: Sed. j. i. b. potest poni exemplum: ubi dicitur: Dereliquerunt dominum: blasphemauerunt sanctum israel: abalienati sunt retrosum. Et ita in hoc differt colon et comma in hoc termino: quod comma est incisionem siue pauisatio

Al. tes
Al. t. p. s. p. s. e. s. s. a

ps. i.

Esaias precellit alios prophetas in quinque

Prologus

cisio siue pauſatio/ ſine cōiunctione facta inter orationes im/
pfectas: que ſub diſtinctio appellat. Colon ſo eſt incisio ſiue
pauſatio inter orationes pfectas/ ſine cōiunctione ſimiliter: que
diſtinctio appellat. Scdm Tulliu cōma eſt qñ dictiones vel
impfecte orationes paulatim ſine cōiunctione pferunt: vt ibi:
Acrimonia/ voce/ vul
tu/ geſtu/ hoſtes ter/
ruisti. Colon ſo eſt/
vbi diſtincte ſine cō
iunctione orationes pfe
cte pferunt: vt ibi:
Inimicu oderaſ/ ami
cum ledebas/ tibi ipſi
non conſulebas. Sed
idē eſt cum prior ſen/
ſu. Aliquando com/
ma dicitur vnum ca/
pitulum vel vna di/
ſtinctio libri/ vbi de
vna ſuperia agitur.
An ſup illud Dieſe.
xlvij. e. Audiuiſus
ſuperbiam moab ꝛc.
dicit Raban⁹: In ſu
priori cōmate. i. i ſu
priori capitulo: errateſ
ad penitentia puoca
uit. Alij dicunt q cō/
ma ꝛ colon ſūt diſtin/
ctioes: que ſunt per maiores ꝛ minores litteras. Maiores/
vt in principio verſus: minores/ vt in fine ꝛ in medio. Alij di/
cunt q cōma eſt diſtinctio que ſit cauſa pauſationis/ ſine ele/
uatione vel depreſſione vocis nōdum finita ſententia: vt. j.
ſ. a. Ue gēti peccatrici ꝛc. Colon ſo eſt diſtinctio facta cum
elevatione vocis/ nōdum ſententia finita: vt ibi: Popul⁹ gen
tium qui ambulabat in tenebris ꝛc. Periodus ſo eſt quādo
tota finita eſt ſententia ex diuerſis orationibus conſtans: vt
ibi: Populus gentiu qui ambulabat in tenebris vidit lucem
magna. j. ix. a. Primo modo ꝛ ſecūdo accipit hic cōma ꝛ co
lon. Unde ſenſus eſt: Per cola. i. p breues incisiones ſine
cōiunctionis interpoſitione factas: Et p cōmata. i. per ma
iores incisiones ſine cōiunctione factas: ſcribanſ/ ppheteſ:
ſcꝛ vel illi: vñ aliq. Qui vtiqꝛ proſa ꝛ nō verſibus. i. me
tris/ ſcripſerūt/ libros. Iſidor⁹ autē in ſecūdo etymologi
arū libro dicit: Componit autē vel inſtituit omis oratio/ ſibi
cōma ꝛ colon/ ꝛ periodon. Cōma particula eſt ſententię: co
lon membrū: periodus ambitus vel circuitus. Sit autē ex cō
iunctione verborū cōma: ex cōmate colon: ex colon period⁹.
Cōma eſt iuncturę finitio: vtputa: Eſt i veroꝝ iudices: ecce
vnum cōma. Sequit ꝛ aliud cōma: Me turpe ſit pro fortissi
mo viro dicere: et factū eſt colon. i. membrū quod intellectū
ſenſu ppar: ſed adhuc oratio pender: ſicqꝛ demū ex plurib⁹
membꝛis ſit periodus. i. extrema ſententię clauſula: Ita vete
rum iudiciorū morem requirūt. Periodus autē longior eſſe
nō debet qꝛ vt vno ſpiritu proferat. a. Nos quoqꝛ vti
litatē legentiū: id eſt legere volentiū/ pꝛouidentes. Ad
huc eſt de pma parte: ꝛ tamē quodāmodo excitat attentionē
et captat beniuolentiā p hoc qd dicit: vtilitati legentiū pui
dentes. b. Interpretationē nouam: id eſt translatio
nem nouā: quia nemo ante eum tranſtulerat de hebreo in la
tinū. c. Nouo ſcribendi genere diſtinximus: id eſt
per cola ꝛ cōmata. Sed contra. Sic erat in hebreo: ergo non
fuit nouū genus. Reſpōſio. Nouum fuit apud latinos. Vel
hoc dicit: qꝛ licz eſſent in hebreo/ tñ nō ita aperte ꝛ diſtincte vt
ipſe tranſtulit. d. Ac primū de eſaia ꝛc. Secūda pars
prognij in qua excitat attentionē cōmendando pſonam au
ctoris. i. Eſaie. Et primo cōmendat eum ab vrbānitate elo
quentiē: Nutritus eſt in palatio/ vbi verba ſunt elegātia:
ꝛ nobilis fuit. pſapie/ que vrbane cōſuevit loqui. Et hoc eſt:
Ac primū de eſaia ſciendū/ ppheta auctore hui⁹ libri:

e. In ſermone ſuo diſertus ſit: id eſt apertus et ele/
gans: f. Quippe: id eſt nō eſt mirū: g. Et vir nobi
lis/ genere ꝛ maioris mente. h. Et vrbane eloquentiē:
id eſt elegantis eloquentiē. i. Nec habens quicqꝛ in
eloquio ſuo/ ruſticitatis admixtū.

k. Unde acci
dit vt pꝛe ceteris/
pphetis: l. Flore
ſimonis et trāſla
tio/ iſta in latino fa
cta: m. Non po
tuerit conſeruare:
id eſt dulcedinē ac io
cunditatē/ et florentē
ſermone hui⁹ pphete
non potuit tranſlator
ſeruare in ſua tranſla
tione: Sicut accidit q
quādoqꝛ que dicunt
in latino pulchra ſunt
et placent et ſapiunt:
ñ in gallico dicta mi
nus placent ꝛ ſapiūt:
Et ecōuerſo. Poſtea
cōmendat ppheta
Hieronym⁹ a modo
dicēdi: et ab apertioe
dicatorū: et ab operis
vtilitate/ dicens: n

Deinde etiā hoc
adijciendū/ pꝛioꝝ commendationi prophete o. Non
tam propheta dicendus ſit qꝛ euangelista: qui qñ
iam facta/ manifeſte narrat. p. Ita enim vniuerſa chri
ſti eccleſieꝛqꝛ myſteria ad liquidum: id eſt dare et ex
preſſe: q. Proſecutus eſt/ in ſcribendo: r. Et non
eum putes de futuro vaticinari: id eſt prophetare: s.
Sed de pꝛeteritis hitoriam terere: id eſt compo
nere. t. Unde conſicio: id eſt ſcio vel cognosco vel
eſtimo: v. Noluiſſe tunc temporis ſeptuaginta in
terpretes fidei ſue ſacramēta: id eſt trinitatis et incar
nationis ac paſſiois ſecreta myſteria. x. Perſpicue eth
nicis: id eſt egyptiis: y. Prodere: id eſt manifeſtare.
z. Ne ſanctū canibus ꝛ margaritas porcis darēt:
Matth. vj. a. id eſt ne. ſ. prolempus rex egypti ad cui⁹ pre
ces iſti ſeptuaginta interpretes tranſtulerūt bibliam de he
breo in grecū: qui colebat vnum deum/ inſurgeret cōtra eos
et improperearet eis qꝛ colerent hominem ꝛ tres deos. Hoc
plenius determinat Hieronym⁹ in libro hebraicarū queſtio
num. a. Que/ ſacramēta: b. Cum hanc editionē/
quā modo facio: c. Legeritis/ o paula et euſtochiū: d.
Ab illis/ ſeptuaginta interpretibus: e. Animaduerte
tis abſcōdita: id eſt que illi pꝛetermiſerunt de trinitate et
incarnatione ac paſſione domini propter dictas cauſas/ a me
inuentis ſuppleta. Unde. j. ix. b. vbi ſeptuaginta interp
tes tranſtulerūt: Et vocabit magni cōſilij angelus/ Hierony
mus tranſtulit ſicut erat in hebreo: Et vocabit nomen eius
admirabilis conſiliarius/ deus fortis/ pater futuri ſeculi/ prin
ceps pacis. f. Nec ignoro ꝛc. Tertia pars prognij in
qua captat Hieronym⁹ beniuolentiā a perpeſſione laborum
quos ſuſtinuit i ſubeundo onus tāte difficultatis. Et hoc eſt:
Nec ignoro quāti laboris ſit. pphetas intelligere/
nedum interpretari. g. Nec facile quēpiam poſſe u/
dicare de interpretatione/ an ſit vera vel falſa: h. Niſi
intellegerit/ pphetas ſm hebreum. i. Antez lege
rit/ itꝛpꝛationē meā: Quasi dicat/ nemo poteſt de hac in
terpꝛatione mea eſaie iudicare/ niſi prius eſaiam intellexerit
ſm hebraicam veritatē. Et tangit quosdam emulos/ qui nō
intelligentes hebraicam veritatem: rephendebant eius tranſla
tionem. k. Nos quoqꝛ: ſuple non ignoro: l. Mdate
re morſib⁹ plurimozū: id eſt detractionibus emulozum
qꝛ plurimi ſunt. m. Qui ſtimulante inuidia. i. ſpiritu
inuidię. Qd cōſequit

Al. delegatit

Al. t. quipplā

Al. t. Et inde

Al. t. obſeruarē

Al. t. Et inde

Prologus

inuidie. **a** Ad consequi non valent: id est scire vel intel-
ligere: **b** Despicit: quasi male dicitur. **c** Scies ergo
et prudens in flamma mitto manu: Vulgariter loquitur: id
est scietur me expono periculis: et detractioibus emulorum. Et
alludit forte historiam de facto sceuole: qui cum vellet porcenam oc-
cidere hostem romanum

imperij occidit scribam
consozem et affesso-
rem eius: et ideo quod
erravit manu tam diu
i igne tenuit donec co-
busta fuit: dicens: Pe-
reat manus que erra-
uit. **d** Et nihilominus
hoc a fastidiosis lecto-
ribus procor: ut quod greci post
septuaginta traslatores ad-
lā et symmachū et theodotio-
nem legunt: vel ob studiū do-
ctrine sue: vel ut septuagin-
ta magis ex collatione eorum
intelligat: sic et isti saltē vnū
post pores habere dignentur
interpretē. Legant prius et
postea despiciant: ne vide-
antur non ex iudicio sed ex odij
presumptione ignorata dam-
nare. Prophetauit autem
isaias in hierusalem et in iudea
nequid decem tribuum in capti-
uitatem ductis: ac de vtroque
regno nunc comixtum nunc
separatim terit oraculum. Et
cum interdum ad presentem re-
spiciat historia: et post baby-
lonie captiuitate reditu po-
puli significet in iudea: tamē

Et ob studiū do-
ctrine sue. i. ppter
exercitiū scientie sue:
vel ut multa legentes
multa sciāt: et alios do-
ceant. **e** Del ut se-
ptuaginta: id est edi-
tionē eorum: **f** Ada-
gis ex collatione
eorum: id est trans-
lationum eorum: **g** Et
telligant: q. d. ideo
multa legunt ut plura
sciāt: vel ut ex colla-
tione multorum septuaginta meli⁹ intelligat. **k** Sic et isti
id est emuli mei: **l** Saltē vnū me: i. m. Post pro-
res: qui transfulerunt de greco in latinū: **m** Habere di-
gnent interpretē: id est translatorē de hebreo in latinum.
n Legant prius: editionem meā: **p** Et postea de-
spiciant: si reprehensibile aliquid videat. **q** Ne videant non ex
iudicio: discretiois: **r** Sed ex odij presump-
tione igno-
rata damnare: quod est maximū peccatū. **s** Propheta-
uit autē et. Quarta pars in qua reddit docilem auditorē:
dicendo de quibus et quo tempore pphetavit. Et hoc est
prophetauit autē isaias in hierusalem: metropoli et
nobilissima ciuitate iudee: Et in iudea. Sed quid est hoc:
Mōne satis dixerat eum pphetasse in iudea: cum dixit eum
pphetasse in hierusalem: Responsio. Iudea quādoq; dicitur
tota terra pmissiois: ut in Ps. Motus in iudea deus. Quā-
doq; dicit terra duarū tribuū. Barth. ij. d. Audiens autē qd
archela⁹ regnaret in iudea. Quādoq; ponit pro sorte iudee. ij.
Paral. xx. d. Iudea et hierusalem nolite timere. i. fors iudee et
fors beniamin: in qua erat pmo hierusalem. Et sic accipit hic.
Unde sensus est: **s** Prophetauit autē isaias in hie-
rusalem: id est in sorte beniamin: **t** Et in iudea: id est in
sorte iudee. Aliqui libri habēt: In israel et in iudea: id est
in terra decem tribuū: et in terra duarum tribuū. **v** Rec-
dum decem tribubus in captiuitatem ductis: que
postea captiuitate sunt per salmanasar regem assyriorum. iiij.
Regl. xvij. Sed contrarium videtur. iiij. Regl. xx. et in
multis alijs locis in glosa: qd isaias pphetavit vsq; ad ma-
nassen: qui occidit eum: et constat qd tunc erant captiuitate de-

cem tribus. i. sexto anno ecechie patris manasses: ut legitur
iiij. Regl. xvij. c. Solutio. Exponit: Prophetauit. i. p-
phetare ichoauit: **r** Ac de vtroque regno. i. decem tribuū
et duarū: **y** hic comixtum nunc separatim terit. i.
ordinat: **z** Oraculum: id est pphetia: qd est diuinū respon-

sum. **a** Et cum in-
terdum: id est in ali-
quibus locis: **b** Ad
presentem respiciat
historiam: id est ad
ea que fiebant tempo-
re suo: **c** Et post
babylonie capti-
uitatem: id est post
captam babylonem a
persis et medis: De q
agit. ij. xij. d. et Da-
niel. v. g. **d** Redi-
tum populi iuda-
ice: significet: id est
pphetet: **e** In iu-
deam: vnde captiua-
ti fuerant. De qua p-
phetia redeundi in iu-
deam habetur. ij. xxx.
et. xxxvij. **f** La-
me: licet ita pphetet:
nunc de hoc nunc de
illo: **g** Dis eius
cura: id est principa-
lis et pcpua eius intē-
tio: **h** De voca-
tione gentium: ad fi-
dem: **i** Et de ad-
uentu christi in car-
ne: est. **k** Quem
et. Quinta pars in q
se comendat oratio /
nibus paulē et custo-
chij. Quem: id est
christū: **l** Quanto plus amatis o paula et custo-
chij: tanto magis ab eo petite orationibus et elemosy-
nis: **m** Et pro obtreccatione presentis: id est p sustinē-
tia presentis obtreccationis. **n** Qua me indefinenter
emuli: id est inuidi: **o** Laniant: detrahendo. **p** Ipe
mibi mercedem restituat in futuro: id est in alio seculo.
q Qui scit me ob hoc i peregrine lingue: id est chal-
datee et hebreice: **r** Eruditione sudasse: quia propter
hoc ut dicitur fecit sibi limari dentes. Et quare ita sudauerit
in hoc ostendit: **s** Ne iudei de falsitate scripturarū
ecclesijs eius: id est christi: **t** Diutius insultarent:
dicentes nos nescire veritatem: et habere corrupta exempla-
ria.

Explicit prologus.

Incipit argumentū.

Quoniam in hierusalem nobi-
li genere ortus est ibiq;
pphetavit. Sub ma-
nasse rege sect⁹ in duas ptes
occubuit. Sepultusq; est sub
quercu rogel iuxta transitū
aquarū: qd olim ecechias rex
iacto obstruxerat puluere.

Explicit argumentū.

Explicit expositio prologi sancti hieronymi.

Et fastuosus

Et israel

Ps. 75